

УДК 336.6

В. А. Панченко, д-р екон. наук, доцент

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені В. Винниченка, м. Кропивницький, Україна

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В. А. Панченко, д-р экон. наук, доцент

Центральноукраинский государственный педагогический университет имени В. Винниченко, г. Кропивницкий, Украина

ФИНАНСОВАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Volodymyr Panchenko, Doctor of Economics, Associate Professor

Central Ukrainian State Pedagogical University named after V. Vynnychenko, Kropyvnytskyi, Ukraine

FINANCIAL SECURITY OF ECONOMIC ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

Стаття присвячена дослідженню питань фінансово-економічної безпеки підприємства у сучасних умовах. Досліджено поняття «фінансово-економічна безпека підприємства». Вивчені різноманітні підходи до трактування цього поняття. У статті визначено сутність фінансового контролю як важливого фактору підвищення ефективності фінансової та господарської діяльності підприємств, досліджено його роль та значення в управлінні. Було перелічено важливі фактори впливу на стан фінансово-економічної безпеки підприємства в ринкових умовах господарювання. Наведено умови забезпечення фінансової безпеки та основні завдання підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства. Визначено основні завдання, що стоять перед системою менеджменту економічної безпеки підприємства та наведено шляхи їх вирішення.

Ключові слова: фінанси; загрози; фінансово-економічна безпека підприємства; управління економічною безпекою; контроль.

Статья посвящена исследованию вопросов финансово-экономической безопасности предприятия в современных условиях. Исследовано понятие «финансово-экономическая безопасность предприятия». Изучены разные подходы к трактовке данного понятия. В статье определена сущность финансового контроля как важного фактора повышения эффективности финансовой и хозяйственной деятельности предприятий, исследованы его роль и значение в управлении. Были перечислены важные факторы влияния на состояние финансово-экономической безопасности предприятия в рыночных условиях хозяйствования. Приведены условия обеспечения финансовой безопасности и основные задачи подсистемы управления финансовой безопасностью предприятия. Определены основные задачи, стоящие перед системой менеджмента экономической безопасности предприятия и приведены пути их решения.

Ключевые слова: финансы; угрозы; финансово-экономическая безопасность предприятия; управления экономической безопасностью; контроль.

The article is devoted to the study of issues of financial and economic security of company under modern conditions. Meaning of «financial and economic security of the company» has been studied. Different approaches to the interpretation of this concept have been examined. The article identifies the essence of financial control as an important factor in improving the efficiency of financial and economic activity of enterprises, investigates its role and importance in management. Considerable attention is spared by theoretical position of management of enterprise safety in the conditions of instability of environment and to their use in control system by safety. Important factors for influencing the state of financial and economic security of an enterprise in market conditions were listed. The conditions of ensuring financial security and the main tasks of the subsystem of financial security management of the enterprise are given.

Keywords: finances; threats; financial and economic security of the enterprise; economic security management; control.

JEL Classification: H12

Постановка проблеми. Підприємницька діяльність є ініціативною, на власний ризик діяльністю, пов'язаною з отриманням прибутків, тому фінансова безпека суб'єктів господарювання посідає провідне місце в системі економічної безпеки організації.

Будь-яке підприємство на ринку працює в конкурентних умовах, а тому потребує дієвих інструментів впливу на загрози фінансово-економічній безпеці господарської діяльності. Можливі наслідки настання реальних загроз можуть проявлятися у вигляді збитків: прямої втрати (капіталу, доходів, ресурсів) або непрямой втрати (погіршення іміджу підприємства, відтік кваліфікованих кадрів, втрачений комерційний інтерес, нереалізовані бізнес-проекти).

Зауважимо, що загрози фінансово-економічній безпеці суб'єкта господарювання є нерідко критичними й непередбачуваними, такими, що часто призводять до банкрутства. Таким чином, проблема фінансово-економічної безпеки є актуальною і зумовлює необхідність подальших пошуків її вирішення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості фінансово-економічної безпеки підприємств досліджували такі вчені, як: О. І. Барановський, З. Б. Живко, І. С. Керницький, Н. О. Ковальчук, Г. В. Козаченко, О. М. Ляшенко, С. В. Мочерний, В. Л. Ортинський, В. П. Пономарьов, В. Л. Тамбовцев, В. І. Франчук, О. А. Хоменко та інші.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Проте в працях науковців досі залишається багато питань щодо неоднозначності суті поняття фінансово-економічної безпеки підприємства, а також управлінських заходів щодо підвищення фінансово-економічної безпеки підприємств у ринкових умовах господарювання.

Отже, необхідно детально проаналізувати наявні теоретичні уявлення щодо сутності та функції фінансів.

Мета статті – виявити фактори економічних загроз, охарактеризувати суть та значення фінансово-економічної безпеки господарської діяльності підприємства, а також запропонувати на цій основі заходи щодо управління економічною безпекою.

Для досягнення мети були поставлені й вирішені такі **завдання**: ознайомлення з поглядами різних учених і дослідників на сутність фінансової та економічної безпеки підприємства; дослідити та охарактеризувати види загроз фінансово-економічній безпеці підприємства; охарактеризувати значення фінансового контролю на підприємстві; розробити заходи щодо попередження і протидії негативним факторам, які впливають на фінансово-економічну безпеку підприємства.

Наукові **методи**, які використовувалися під час проведення дослідження: аналіз літератури – для обґрунтування суті та значення фінансово-економічної безпеки на підприємстві; синтез – для виявлення та систематизації факторів впливу на фінанси підприємства; узагальнення – для наведення висновків дослідження та практичних рекомендацій.

Виклад основного матеріалу. У ринкових умовах економіки господарська діяльність підприємств схильна до певних ризиків та потенційних загроз, що пов'язані з впливом факторів внутрішнього та зовнішнього середовища. Постійний вплив різних загроз може призвести до значного погіршення рівня фінансового стану підприємства, а в недалекому майбутньому – навіть до банкрутства, у зв'язку з чим потребує від менеджерів організацій розроблення та запровадження дієвої системи фінансово-економічної безпеки.

Охарактеризуємо сутність понять «фінанси» та «фінансово-економічна безпека».

Господарський кодекс України дає таке трактування «фінанси суб'єктів господарювання є самостійною ланкою національної фінансово-кредитної системи з індивідуальним кругообігом коштів, що забезпечує покриття витрат виробництва продукції (робіт, послуг) і одержання прибутку» (ст. 333) [4].

«Фінанси, – за визначенням М. Г. Волощук, Т. О. Карабін, М. В. Менджул, – це система економічних відносин, які виникають у процесі акумуляції, розподілу та використання фондів коштів, необхідних для виконання державою, органами місцевого самоврядування своїх завдань та функцій, у тому числі задоволення соціальних потреб» [3, с. 5].

На думку І. С. Волохової, Н. А. Шикіної, О. Г. Волкової, «фінанси як економічна категорія – це сукупність економічних відносин, які виникають між державою, фізичними та юридичними особами з приводу розподілу та перерозподілу ВВП, а в окремих випадках й національного багатства держави, з метою формування фінансових ресурсів для забезпечення розвитку суспільства» [2, с. 12].

Грошові потоки, які опосередковують рух вартості між суб'єктами, зумовлюють обмінні, розподільчі та перерозподільчі процеси. При цьому необхідно звернути увагу на те, що при обмінних операціях назустріч грошовому потоку рухається товарний, а отже, не відбувається процес відтворення, за допомогою якого продукується ВВП. Відмінність фінансів від відносин, які складаються при обміні, проявляється в тому, що на стадії розподілу й перерозподілу не утворюється еквівалентна вартість.

Таким чином, складаються фінансові відносини, які виявляються поза сферою дії закону вартості, оскільки останній у найбільш загальній формі є законом еквівалентного обміну [2, с. 12].

Як зазначають Л. В. Лисяк, С. В. Качула, Л. О. Міщенко, Д. А. Міщенко, «фінанси суб'єктів господарювання – це економічні відносини, що виникають у процесі розподілу та перерозподілу ВВП, пов'язані з формуванням і використанням фінансових ресурсів підприємств» [9].

До функцій фінансів підприємств зараховують: формування фінансових ресурсів у процесі функціонування суб'єкта господарювання через отримання доходів та їх акумулювання з метою розподілу за визначеними напрямками чи фондами; розподіл і використання фінансових ресурсів відповідно до потреб економічного (виробничого) циклу з метою забезпечення стабільності функціонування підприємства. Ця функція проявляється через використання грошових коштів на закупівлю сировини та матеріалів, формування фонду оплати праці, здійснення податкових платежів тощо; контроль за рухом вартості й розподільчими відносинами, що мають місце в процесі функціонування підприємства, з метою урахування економічних інтересів учасників та забезпечення отримання обґрунтованої норми прибутку на вкладений капітал [9, с. 215].

Сутність фінансової безпеки підприємства О. В. Лиса характеризує «як такий стан фінансів підприємства, який дозволяє протистояти ідентифікованим і потенційним загрозам шляхом ефективного управління формуванням і використанням капіталу, а також ризиками в процесі своєї діяльності» [8, с. 60].

Науковець О. В. Лиса виділяє різні підходи до визначення поняття «фінансова безпека підприємства», які вона умовно поділяє на п'ять груп:

- фінансова безпека підприємства як один із складників економічної безпеки підприємства з відповідними інструментами управління нею;
- фінансова безпека підприємства як самостійний об'єкт управління, здатність останнього ефективно використовувати свій ресурсний потенціал;
- фінансова безпека підприємства як певний фінансовий стан підприємства, який характеризується відповідною стійкістю до зовнішніх і внутрішніх загроз;
- фінансова безпека підприємства як стан захищеності фінансових інтересів підприємства від різного роду загроз;
- фінансова безпека підприємства як діяльність з управління ризиками [8, с. 59].

Провівши аналіз наукових праць учених [1; 2; 4; 6; 8; 9; 10], присвячених ризикам, які спричиняють загрозу фінансовій безпеці підприємства, можна виділити такі:

- ризик втрати активів підприємства;
- ризик втрати платоспроможності та ліквідності підприємства;
- ризик зменшення рівня оборотності капіталу за певний період;
- ризик зниження обігової готівки внаслідок зменшення обсягів продаж продукції (послуг);
- ризик зниження фінансового бюджету підприємства;
- ризик зниження фінансової стійкості та фінансового лівериджу;
- ризик настання збитків від господарської діяльності (або окремих її видів – операційної, виробничої, фінансової, інвестиційної діяльності);
- ризики від дебіторської та кредиторської заборгованості;
- ризики від непередбачених втрат (крадіжки, поломки і аварії, обвал цін, інфляція);
- інші види ризиків.

А. В. Кругляно, В. І. Змеул дають таке визначення: «фінансово-економічна безпека підприємства – це такий стан функціональних складових підприємства, що дозволяє проводити безперебійну виробничу та збутову роботу в складних та мінливих ринкових умовах у коротко- та довгостроковій перспективі з метою забезпечення простого та розширеного відтворення» [7, с. 113].

Однією з важливих функцій менеджменту економічної безпеки підприємства є фінансовий контроль. Науково-теоретичні засади фінансового контролю відображено в працях таких учених, як Н. Г. Виговська, М. П. Кучерявенко, Л. А. Савченко, А. О. Титаренко, М. В. Швець та інших.

Науковець Г. В. Даценко вказує, що «фінансовий контроль є тим індикатором, котрий допомагає визначити, чи правильний шлях (через фінансування) обрано для досягнення цілей регіонального розвитку, чи ефективно ці цілі досягаються. Також він постає своєрідним запобіжником для неправомірного, неефективного витрачання ресурсів, використання активів, реалізації корупційного складника» [5, с. 190].

Основним складником реалізації системи фінансового контролю є його мета, адже від неї залежить, що саме як і якими засобами потрібно контролювати. Отже, метою фінансового контролю будь-якого підприємства є дотримання чинного законодавства у сфері оподаткування; забезпечення правильності ведення бухгалтерського, статистичного і податкового обліку на всіх об'єктах контролю; забезпечення ефективності використання бюджетних коштів та використання державного майна (у разі, якщо об'єктом контролю є державне підприємство); пошук можливих резервів збільшення фінансових ресурсів підприємства.

У практиці фінансового менеджменту виділяють суб'єкт, об'єкт і предмет фінансового контролю.

Суб'єктом фінансового контролю може бути підприємство, установа, організація або інший контролюючий орган, який спираючись на чинні в Україні законодавчі акти та маючи відповідні юридичні повноваження, має право здійснювати перевірку й контроль за дотриманням діючих норм та стандартів над об'єктами фінансового контролю інших суб'єктів господарювання.

Об'єктами фінансового контролю можуть бути установи, організації, заклади, підприємства та їх об'єднання, а також фізичні особи-підприємці, господарська діяльність яких проходить перевірку на правильність і достовірність ведення операцій податкового та бухгалтерського обліку, на відповідність процесів формування, розподілу, перерозподілу та ефективністю використання різних фінансових ресурсів і цінних паперів, на перевірку діяльності щодо управління майном).

Предметом фінансового контролю є конкретний об'єкт, на який спрямовані контролюючі дії та перевірки. Як правило, предметом фінансового контролю виступає діяльність об'єктів фінансового контролю та її окремі аспекти. Отже, на рівні підприємства предметом контролю є сукупність фінансово-господарських операцій та різних процесів, пов'язаних із відтворенням засобів виробництва, а також розподілом та реалізацією готової продукції (послуг). Предметом фінансового контролю можуть бути операції, пов'язані зі відтворенням та розширенням основних виробничих фондів підприємства, капітальними інвестиціями.

Слід зазначити, що в теорії фінансового менеджменту контроль за станом фінансово-економічної безпеки підприємства можливий лише за умови створення відповідної системи контролю.

Дослідник Г. В. Даценко справедливо зауважує: «підтримання системного підходу вимагає виокремлення способів чи засобів впливу, а саме видів, форм, методів, функцій, принципів, які і відносяться до елементів фінансового контролю. Водночас до системи фінансового контролю потрібно відносити і його забезпечення, а саме: комунікативне, організаційне, кадрове, інституційне, методичне та інформаційне забезпечення» [5, с. 191].

Система фінансового контролю має бути гнучкою, дієвою і забезпечувати реалізацію фінансової політики підприємства. Лише за таких умов вона буде ефективною і надійним управлінським інструментом у руках менеджерів.

Управління економічною безпекою підприємства – це управління щодо захищеності життєво важливих інтересів системи від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування та розвитку відповідно до його стратегічних цілей [13, с. 445].

Дослідники О. В. Ставицький і А. А. Ткаченко [12] виділяють фактори економічної безпеки підприємства, на основі ресурсного підходу:

1. Організаційна структура підприємства.
2. Персонал.
3. Технології.
4. Інновації.
5. інформаційне середовище.
6. Менеджмент.
7. Майно підприємства.
8. Фінанси підприємства [12, с. 365].

Кожен із цих факторів, зауважують О. В. Ставицький і А. А. Ткаченко [12], «бере участь у процесі забезпечення економічної безпеки підприємства та одночасно є джерелом потенційних загроз. Тому дуже важливо визначити участь кожного з факторів, його вплив відносно інших загроз.

Ефективне керування забезпеченням економічної безпеки підприємства можливе лише при створенні цілісної системи управління. Усі фактори тісно взаємопов'язані, тому спеціалістам важко визначити рівень впливу кожного з них. Це пояснюється тим, що деякі фактори є якісними. Якісна частина кожного фактору є наслідком людських ресурсів підприємства. Саме від кваліфікації та настроїв робітників залежить стрімке зростання, перспективи розвитку та економічна безпека підприємства» [12, с. 365].

Науковці Л. Акімова і О. Акімов правильно зазначають: «значний вплив на прийняття керівниками фінансових рішень має послідовність певних етапів процесу фінансового адміністрування та менеджменту, що відзначається визначеною метою в конкретному періоді. За цього на окремих етапах процесу фінансового управління метою може бути: зростання обсягу наданих послуг; максимізація прибутку й мінімізація витрат; забезпечення рентабельної діяльності; мінімізація ризиків; максимізація ринкової вартості господарюючої одиниці; виживання в конкурентному просторі; досягнення фінансової рівноваги; лідерство в боротьбі з конкурентами; отримання необхідного розміру фінансових ресурсів для виконання визначених повноважень; виконання фінансового плану; фінансування необхідних видатків; забезпечення отримання стабільних та систематичних власних доходів тощо» [1, с. 34–35].

Під антикризовим управлінням економічною безпекою підприємства Є. Ю. Науменко розуміє «реалізацію такого механізму управління, що забезпечує швидке скорочення втрат шляхом невідкладного реагування на події» [10, с. 462].

Управління станом фінансово-економічної безпеки підприємства передбачає проведення класифікації і узагальнення негативних загроз впливу на неї.

На основі узагальнення наукових підходів щодо класифікації загроз фінансово-економічній безпеці О. В. Орлик [11] пропонує їх класифікаційну систему, яка дозволяє ранжувати загрози фінансово-економічній безпеці підприємства, і включає такі їх види:

- за джерелом виникнення: зовнішні та внутрішні загрози;

- за об'єктом посягань: загрози фінансовим, матеріальним, інформаційним та трудовим (кадровим) ресурсам;
- за суб'єктами загорз: загрози з боку кримінальних структур, недобросовісних конкурентів, контрагентів, власних працівників;
- за можливістю здійснення: реальні та потенційні загрози;
- за характером впливу: прямі та непрямі загрози;
- за характером причинно-наслідкового зв'язку: явні та приховані загрози;
- за характером виникнення: загрози, що виникають за об'єктивних обставин, та загрози, які є наслідком прийняття суб'єктивних рішень;
- за часовим періодом: поточні та довготривалі загрози;
- за тривалістю дії: тимчасові й постійні загрози;
- за рівнем ймовірності реалізації: загрози з високим, середнім та низьким рівнем реалізації;
- за розміром ймовірних збитків: загрози з допустимим, критичним та катастрофічним розміром збитків;
- за рівнем тяжкості наслідків: загрози з високою, значною, середньою та низькою тяжкістю наслідків;
- за рівнем небезпеки: загрози, що призводять до втрати вартості або прибутку підприємства та переборні в короткостроковому, середньостроковому та довгостроковому періодах, та загрози, що призводять до банкрутства підприємства;
- за формою збитку: загрози, реалізація яких завдає прямого збитку, та загрози, реалізація яких призведе до упущеної вигоди;
- за можливістю передбачення: прогнозовані та непередбачені загрози;
- за ступенем прогнозованості: загрози з високим та низьким ступенем прогнозованості;
- за можливістю попередження: загрози, які можуть бути попереджені, не можуть бути попереджені, та частково можуть бути попереджені;
- за стадіями підприємницької діяльності: загрози на стадії створення підприємства, загрози на стадії функціонування підприємства;
- за масштабами можливого впливу: загрози фінансовій безпеці підприємства в цілому, загрози фінансовій безпеці окремого структурного підрозділу, загрози фінансовій безпеці окремої господарської операції;
- за видами діяльності: загрози, що виникають в операційній, фінансовій та інвестиційній діяльності;
- за сферами прояву: загрози при збуті виробленої продукції, при операціях на фондовому ринку, при кредитуванні, при формуванні активів, при кругообігу оборотного капіталу, при розміщенні тимчасово вільних грошових коштів, при валютних операціях, при здійсненні дивідендної політики, при створенні дочірніх структур, при злиттях і поглинаннях, при формуванні інтелектуального капіталу;
- за характером загорз: загрози виробничого, соціального, законодавчого та економічного характеру;
- за видами фінансово-економічних інтересів підприємства: загрози поточним і довгостроковим фінансово-економічним інтересам підприємства;
- за функціональними складовими (розробка автора): загрози бюджетній, грошово-кредитній, банківській, інвестиційній, інноваційній, інформаційній, фондовій, страховій, зовнішньоекономічній складовій фінансової безпеки;
- за рівнем виникнення: загрози, що виникають і проявляються на макрорівні, мезорівні та макрорівні [11, с. 110-111].

У системі економічної безпеки підприємства важливе значення має саме фінансова складова (як її основа), яка має суттєве методологічне значення для наукового обґрунтування цієї проблеми та її вивчення.

На цей аспект справедливо вказує Є. П. Картузов: поняття «фінансова безпека підприємства» має враховувати сутність фінансової безпеки держави, під якою розуміється такий стан фінансово-кредитної сфери держави, який характеризується збалансованістю і якістю системної сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних чинників (загроз), здатністю цієї сфери забезпечувати захист національних фінансових інтересів, достатні обсяги фінансових ресурсів для всіх суб'єктів господарювання і населення» [6, с. 172].

За визначенням Є. П. Картузова, «фінансова безпека підприємства – це такий його фінансовий стан, який характеризується: по-перше, збалансованістю і якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, що використовуються підприємством; по-друге, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх загроз; по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію його фінансових інтересів, місії і завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів; по-четверте, забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи» [6, с. 174].

Наведемо авторське визначення цього поняття.

Фінансова безпека підприємства – це стабільний стан фінансової діяльності підприємства в цей момент часу, захищеність комерційних інтересів на всіх рівнях економічних відносин (працівники, державні органи, бізнес-партнери), забезпеченість фінансовими ресурсами та впровадження заходів зі зростання прибутку.

Є. П. Картузов наводить «умови забезпечення фінансової безпеки підприємства:

- високий ступінь гармонізації й узгодження фінансових інтересів підприємства з інтересами навколишнього середовища та інтересами його персоналу;
- наявність на підприємстві стійкої до загроз фінансової системи, яка спроможна забезпечувати реалізацію: фінансових інтересів, місії і завдань;
- збалансованість і комплексність фінансових інструментів і технологій, які використовуються на підприємстві;
- постійний і динамічний розвиток фінансової системи (підсистеми) підприємства» [6, с. 174].

Є. П. Картузов виділяє «основні завдання підсистеми управління фінансовою безпекою підприємства:

- визначення пріоритетних фінансових інтересів підприємства і забезпечення їх коригування в разі необхідності;
- створення ефективного механізму забезпечення фінансової безпеки підприємства, умов оперативного реагування на загрози, їх своєчасного виявлення;
- прогнозування тенденцій, які ведуть до порушення нормального функціонування фінансової системи підприємства та її розвитку;
- встановлення причин і умов, які спричиняють фінансовий збиток і загрожують реалізації фінансових інтересів підприємства, порушенню нормального функціонування його фінансової системи;
- своєчасне виявлення й усунення загроз фінансовій безпеці підприємства, зниження ризиків у його фінансовій діяльності;
- забезпечення зацікавленості керівництва і персоналу в ефективній фінансовій діяльності підприємства;
- забезпечення відповідності визначених місії і фінансової стратегії підприємства сукупності його пріоритетних інтересів;

- забезпечення збалансованості фінансових інтересів окремих підрозділів і персоналу з пріоритетними фінансовими інтересами підприємства в цілому;
- створення умов для максимально можливого відшкодування або локалізації завданого збитку неправомірними діями юридичних чи фізичних осіб;
- проведення комплексу заходів із перевірки ділових партнерів даного підприємства;
- ефективне припинення зазіхань на фінансові ресурси з боку персоналу підприємства та його ділових партнерів» [6, с. 180].

На основі аналізу праць [1; 2; 5; 6; 8; 10] ми можемо виділити й охарактеризувати функції управління фінансовою безпекою підприємства:

1. Планування – полягає у розробці інвестиційних планів, бізнес-планів, планів наповнення бюджетів, планів формування фінансових надходжень, графіків розподілу та використання фінансових ресурсів за датами (місяцями, кварталами). Здійснюється планування заходів з економічної та фінансової безпеки підприємства (системи охорони й сигналізації, страхування, лімітування, хеджування фінансових ризиків тощо).

2. Організування – передбачає управління грошовими потоками і фондами підприємства, а також застосування лімітів використання фінансових ресурсів, здійснюється розподіл отриманого прибутку. Ця функція передбачає: розподіл та використання фінансових ресурсів, завдяки чому встановлюється взаємозв'язок коштів і ресурсів виробництва у просторі та часі, створення керівних органів і підрозділів фінансової служби, побудову організаційної структури управління, встановлення комунікаційних взаємозв'язків між відділами й службами підприємства, розподіл обов'язків і повноважень у сфері економічної безпеки. Відбувається налагодження системи фінансової безпеки, проводяться заходи щодо захисту комп'ютерних інформаційних систем і мереж, обмеження доступу до конфіденційної інформації працівників. Відбувається встановлення прав та матеріальної відповідальності працівників, розробка положення про фінансово-економічну безпеку підприємства.

3. Контроль – здійснюється моніторинг і аналіз фінансових ризиків, економічних загроз, які можуть вплинути на прибутковість підприємства. Відбувається контроль проведення бухгалтерських операцій, розрахунків з постачальниками, клієнтами, партнерами. Перевіряється правильність ведення бухгалтерських документів і записів. Проводиться контроль стану системи внутрішньої охорони, пожежної безпеки й охорони праці.

4. Координація – усунення виявлених у процесі контролю недоліків, а також розробка заходів та інструментів з попередження негативних факторів впливу на прибутковість підприємства в майбутньому. Розробка та впровадження заходів із посилення і удосконалення фінансової безпеки підприємства. Протидія загрозам.

5. Прийняття фінансових рішень – полягає у пошуку способів розв'язання фінансових проблем, усунення виявлених загроз, а також пошуку перспективних напрямів бізнесу підприємства, прогнозуванні можливих змін його фінансового стану, загроз та небезпек. Аналіз, моніторинг і прогноз показників фінансової діяльності підприємства дає змогу виявити динаміку розвитку. На основі цього менеджерами приймаються рішення – способи розв'язання фінансово-економічних проблем, заходів із економічної безпеки.

Результативність цієї діяльності залежить від застосування функцій управління фінансовою безпекою підприємства та швидкості реакції на зміни умов фінансового ринку, стану об'єкта управління. Тому, менеджери підприємства повинні застосовувати прийоми управління, уміти швидко і правильно оцінювати економічні загрози, та виробити конкретні способи вирішення тих чи інших господарських завдань.

Також, на основі аналізу праць [1; 5; 6; 7; 8; 9] можна виділити принципи фінансової безпеки підприємства:

- принцип верховенства права, господарського, фінансового, бухгалтерського та податкового законодавства України;
- принцип захисту права власності (майнові та немайнові права суб'єктів господарювання);
- принцип демократичності прийняття фінансових рішень (відстоювання комерційних інтересів);
- принцип ефективного розподілу коштів та фінансових ресурсів;
- принцип збалансування прав та можливостей посадових осіб щодо управління активами, коштами та капіталом підприємства;
- принцип контролю фінансового стану;
- принцип підзвітності та відповідальності;
- принцип забезпеченості ведення кадрового, бухгалтерського, податкового та управлінського обліку на підприємстві;
- принцип гнучкості застосування фінансових інструментів та важелів управління.

Для того щоб управляти економічною безпекою підприємства, фінансові менеджери повинні навчитися об'єктивно і критично оцінювати економічні процеси, що відбуваються на ринку, орієнтуватися в бухгалтерських документах та чинному законодавстві, вміти аналізувати динаміку розвитку фінансової системи держави.

Охарактеризуємо інструменти фінансового контролю, які дозволяють оперативно і швидко перевіряти стан фінансової системи підприємства (рис. 1).

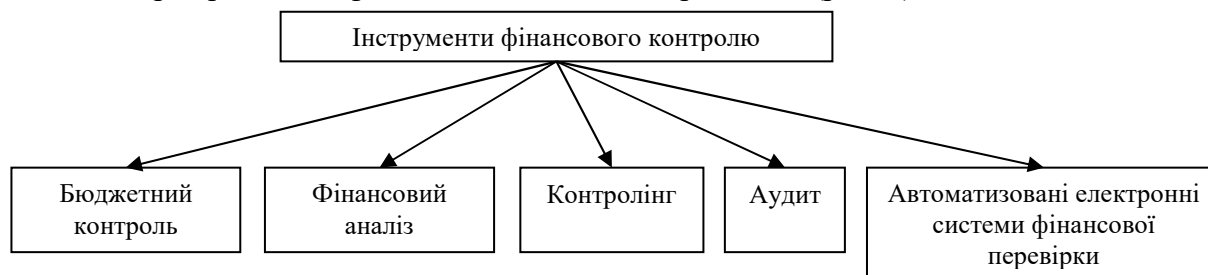

Рис. 1. Інструменти фінансового контролю

Джерело: розроблено автором.

Бюджетний контроль – перевірка бюджету, що передбачає зіставлення фактично отриманих результатів фінансової діяльності з тими, які були закладені в планах.

Фінансовий аналіз – контроль, що передбачає аналіз надходжень та використання коштів із усіх напрямів бізнесу підприємства.

Контролінг – ґрунтується на постійній перевірці всіх проведених фінансових операцій підприємства за певний період. Передбачає звірку правильності ведення бухгалтерських операцій, проводок тощо.

Аудит є незалежною перевіркою фінансової діяльності підприємства, яку проводять спеціалізовані компанії. Аудит направлений на збирання, аналіз і оцінювання інформації про стан бухгалтерського обліку підприємства.

Автоматизовані електронні системи фінансової перевірки – дозволяють у режимі реального часу за допомогою комп'ютерного обладнання і спеціального програмного забезпечення перевірити транзакції підприємства через систему онлайн-банкінгу.

Модель процесу фінансового контролю в системі менеджменту економічної безпеки підприємства.

Отже, інструменти фінансового контролю є основою системи фінансового контролю господарського підприємства.

Проектування системи фінансового контролю на підприємстві, на нашу думку, передбачає такі етапи:

- визначення мети і завдань контролю (досягнення цілей через аналіз фінансового стану підприємства);
- визначення предмета й об'єкта контролю (бухгалтерський, податковий чи управлінський облік, вибір відділів для перевірки, вибір напрямів господарської діяльності підприємства, які необхідно перевірити);
- вибір інструментів і засобів контролю (як і за допомогою чого проводити контроль, яким чином збиратимуть і аналізуватимуть інформацію);
- вибір критерії та параметрів оцінки показників контролю (натуральні, умовні фінансові показники, визначення меж відхилень);
- визначення набору коригуючих дій і заходів щодо усунення виявлених відхилень (прийняття фінансових рішень, застосування адміністративних чи економічних методів управління);
- підготовка законодавчої, нормативної бази, стандартів бухгалтерського обліку, положень, інструкцій та іншої документації (як нормативна та методична база для проведення фінансового контролю);
- вибір або запрошення фахівців для проведення фінансового контролю (аудитори, представники державної податкової інспекції, спец комісії тощо).

Отже, фінансово-економічна безпека організації є складною системою, що передбачає створення дієвих важелів управлінського впливу, спрямованих на забезпечення ефективності використання інформаційних, матеріальних та фінансових ресурсів. Виконання кожного з наведених етапів забезпечить функціонування системи фінансового контролю, що, у свою чергу, дасть можливість забезпечити економічну безпеку суб'єкта господарювання. Важливим є створення умов для виявлення та подолання негативних явищ, які можуть призвести до потенційних втрат і збитків.

Висновки і пропозиції. Узагальнюючи отримані результати дослідження, можна зауважити, що ознайомлення з поглядами різних учених і дослідників на сутність фінансової та економічної безпеки дозволили навести авторське визначення цього терміна; було виділено та охарактеризовано види загроз фінансово-економічній безпеці підприємства; доведено значення фінансового контролю; розроблено заходи щодо попередження і протидії негативним факторам, які впливають на фінансово-економічну безпеку підприємства; виділено і описано функції управління фінансовою безпекою.

Наведено авторське визначення поняття «фінансова безпека підприємства» яке являє собою стабільний стан фінансової діяльності підприємства в цей момент часу, захищеність комерційних інтересів на всіх рівнях економічних відносин (працівники, державні органи, бізнес-партнери), забезпеченість фінансовими ресурсами та впровадження заходів зі зростання прибутку.

Виявлено фактори економічної безпеки підприємства: організаційна структура підприємства, персонал, технології, інновації, інформаційне середовище, менеджмент, майно підприємства, фінанси підприємства.

Виділено й охарактеризовано функції управління фінансовою безпекою підприємства: планування, організування, контроль, координація, прийняття фінансових рішень.

Доведено, що однією із важливих функцій менеджменту економічної безпеки підприємства є фінансовий контроль.

Список використаних джерел

1. Акімова Л., Акімов О. Фінанси як суб'єкт господарювання. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 1/2 (46/47). Ч. 2. С. 32–40.

2. Волохова І. С., Шикіна Н. А., Волкова О. Г. Фінанси: навчальний посібник. Харків: Видавництво ТОВ «Пром-Арт», 2018. 262 с.
3. Волошук М. Г., Карабін Т. О., Менджул М. В. Фінансове право: навч. посіб. Вид. 3-тє, допов. та перероб. Ужгород: Видавництво Олександри Гаркуші, 2017. 244 с.
4. Господарський кодекс України: Закон від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
5. Даценко Г. В. Особливості організації фінансового контролю у забезпеченні ефективного функціонування суб'єктів господарювання. *Економіка і суспільство*. 2019. Вип. 20. С. 189–198.
6. Картузов Є. П. Визначення фінансової безпеки підприємства: поняття, зміст, значення і функціональні аспекти. *Актуальні проблеми економіки*. 2012. № 8 (134). С. 172–181.
7. Кругляно А. В., Змеул В. І. Особливості управління фінансово-економічною безпекою підприємства. *Економіка і управління підприємствами*. 2018. Випуск III (71). С. 108–118.
8. Лиса О. В. Фінансова безпека суб'єктів господарювання в сучасних умовах. *Економічний аналіз: зб. наук. праць*. Тернопіль, 2016. Т. 26, № 1. С. 58–64.
9. Лисяк Л. В., Качула С. В., Міщенко Л. О., Міщенко Д. А. Фінанси: навчальний посібник / за ред. д.е.н., проф., акад. АЕН України Л. В. Лисяк. Дніпро: ТОВ «Акцент ПП», 2017. 298 с.
10. Науменко Є. Ю. Механізм управління економічною безпекою підприємства в умовах кризи. *Молодий вчений*. 2017. № 6 (46) (червень). С. 462–466.
11. Орлик О. В. Класифікація та систематизація загроз фінансово-економічній безпеці підприємств. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2017. № 1 (62). С. 106–115.
12. Ставицький О. В., Ткаченко А. А. Забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах глобалізації. *Інфраструктура ринку*. Випуск 19. 2018. С. 363–366.
13. Экономическая безопасность: энциклопедия / А. Г. Шаваев и др. Москва: Правовое просвещение, 2001. 512 с.

References

1. Akimova, L., Akimov, O. (2010). Finansy yak subiekt hospodariuvannia [Finance as an entity]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia – Efficiency of public administration*, 1/2 (46/47), 2, 32-40 [in Ukrainian].
2. Volokhova, I. S., Shykina, N. A., Volkova, O. H. (2018). *Finansy [Finance]*. Kharkiv: Vydavnytstvo TOV «Prom-Art» [in Ukrainian].
3. Voloshchuk, M. H., Karabin, T. O., Mendzhul, M. V. (2017). *Finansove pravo [Finance law]*. (3rd ed.). Uzhhorod: Vydavnytstvo Oleksandry Harkushi [in Ukrainian].
4. Hospodarskyi kodeks Ukrainy [Economic Code of Ukraine]. № 436-IV (on January 16, 2003). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
5. Datsenko, H. V. (2019). Osoblyvosti orhanizatsii finansovoho kontroliu u zabezpechenni efektyvnoho funktsionuvannia subiektiv hospodariuvannia [Features of the organization of financial control in ensuring the effective functioning of business entities]. *Ekonomika i suspilstvo – Economy and society*, 20, 189-198 [in Ukrainian].
6. Kartuzov, Ye. P. (2012). Vyznachennia finansovoi bezpeky pidpriemstva: poniattia, zmist, znachennia i funktsionalni aspekty [Definition of financial security of the enterprise: concepts, content, values and functional aspects]. *Aktualni problemy ekonomiky – Current economic problems*, 8 (134), 172-181 [in Ukrainian].
7. Kruhlianko, A. V., Zmeul, V. I. (2018). Osoblyvosti upravlinnia finansovo-ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva [Features of management of financial and economic security of the enterprise]. *Ekonomika i upravlinnia pidpriemstvamy – Economics and enterprise management*, III (71), 108-118 [in Ukrainian].
8. Lysa O. V. (2016) Finansova bezpeka subiektiv hospodariuvannia v suchasnykh umovakh [Financial security of business entities in today's environment]. *Ekonomichniy analiz – Economic analysis*, 26 (1), 58-64 [in Ukrainian].
9. Lysiak L. V. (Ed.), Kachula S. V., Mishchenko L. O., Mishchenko D. A. (2017). *Finansy [Finance]*. Dnipro: TOV «Aktcent PP» [in Ukrainian].

10. Naumenko, Ye. Yu. (2017). Mekhanizm upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva v umovakh kryzy [The mechanism of economic security management of an enterprise in a crisis]. *Molodyi vchenyi – Young scientist*, 6 (46), 462-466 [in Ukrainian].

11. Orlyk, O. V. (2017). Klasyfikatsiia ta systematyzatsiia zahroz finansovo-ekonomichnii bezpetsy pidpriemstv [Classification and systematization of threats to financial and economic security of enterprises]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzhen – Bulletin of socio-economic research*, 1 (62), 106-115 [in Ukrainian].

12. Stavytskyi, O. V., Tkachenko, A. A. (2018). Zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva v umovakh hlobalizatsii [Ensuring the economic security of the enterprise in the conditions of globalization]. *Infrastruktura rynku – Market infrastructure*, 19, 363-366 [in Ukrainian].

13. Shavaev, A. N., Bahautdynov, A. T. et al. (2001). *Ekonomicheskaia bezopasnost: entsiklopediia [Economic security: an encyclopedia]*. Moscow: Pravovoe prosveshchenie [in Russian].

Панченко Володимир Анатолійович – доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені В. Винниченка (вул. Т. Шевченка, 1, м. Кропивницький, 25000, Україна).

Панченко Владимир Анатольевич – доктор экономических наук, доцент, доцент кафедры педагогики и менеджмента образования, Центральноукраинский государственный педагогический университет имени В. Винниченко (ул. Т. Шевченко, 1, г. Кропивницкий, 25000, Украина).

Volodymyr Panchenko – Doctor of Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Management of Education, Central Ukrainian State Pedagogical University named after V. Vynnychenko (1 T. Shevchenka Str., 25000 Kropyvnytskyi, Ukraine).

E-mail: op_panchenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4927-0330>